

Emlékezés Fabriczy Sámuelre (1791-1858), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Sámuel Fabriczy (1791-1858), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Fabriczy Sámuel jogász, evangélikus egyházkerületi felügyelő, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1791. március 18-án született Poprádon (Szepes vármegye). 1858. március 18-án hunyt el Lőcsén. Említést érdemel, hogy Fabriczy Sámuel fia, Fabriczy Kornél (1839-1910) mérnök, művészettörténész, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja volt, aki felett a Magyar Tudományos Akadémián az emlékbeszédet Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (1905 és 1936 között) tartotta 1914-ben.

Fabriczy Sámuel a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje 1832. március 9-én tartott ülésén választotta levelező tagjának. Akadémiai székfoglaló előadást nem tartott, mivel ebben az időben ez még nem volt előírás.

Fabriczy Sámuel édesapja Fabriczy András evangélikus lelkész, édesanyja Augustini ab Hortis Klára volt. Iskolai tanulmányait szülővárosában, a poprádi evangélikus iskolában kezdte meg. Az 1772-ben Magyarországhoz, a Magyar Királysághoz (Regnum Hungariae) visszakerült 16 szepesi város egyikében, Poprádon (német nevén: Deutschendorf) a latin és a magyar nyelvet egyaránt elsajátította. Wittchen házi oktatása mellett végezte a retorikai tanfolyamot. Két éven át, 1805 és 1806-ban a lőcsei evangélikus lyceumban Liedemann Márton volt tanára, aki korábban a teológia, az egyháztörténet és az aesthetica tekintélyes művelőjének számított. Fuchs Jánostól tanult bölcseletet (filozófiát), Hauser János Sámuelről pedig antropológiát és fizikát. Említést érdemel, hogy a francia nyelvet - a német mellett - is magas szinten elsajátította. 1807-ben az európai színvonalú oktatást biztosító késmárki lyceumban a kor neves pedagógusa, Aderján István volt a tanára.

A hazai törvénytudományt Podkoniczky Ádámtól a politikai tudományokat és diplomatikát, Mihályik Dánieltől pedig a gazdaságot (oeconomia) hallgatta. Thaisz András volt Lőcsén legközelebbi barátja, aki döntő hatással volt igen széleskörű, több nemzet régi és kortárs irodalmát áttekintő - Johann Wolfgang Goethe-t idézve - szinte kora „világirodalmát” („Weltliteratur”) átfogó munkásságára.

1808-ban kezdte meg jogászai munkáját Miskolcon Eötvös Miklós megyei főügyész mellett. A következő évben, 1809-ben Eperjesen Várady Szakmár Dániel megyei főügyésznél végzett jogi munkát. 1810. november 29-én tette le az ügyvédi vizsgát. Ezt követően több hónapig egy Sáros vármegyei nemesi család ügyeinek jogi rendezésével foglalkozott. Fabriczy Sámuel 1811 szeptemberében bízta meg Okolicsányi János Torna vármegye főispánja titkári teendőik ellátásával.

A pozsonyi rendi országgyűlésen (diaeta-n) először 1811-ben vett részt. Pozsonyból tájékoztatta rendszeresen van der Nath Henrik grófort, akinek diaetái követe volt, az országgyűlésen történt fontosabb eseményekről. Fabriczy Sámuel az országgyűlés után még két évet Őrmezőn, Zemplén vármegyében, Okolicsányi János főispán lakhelyén töltött. Szakmai ismeretei elismerésének jele, elismerése volt az, hogy Fabriczy Sámuel Zemplén vármegye táblabírájává választották. Szabad idejében az ókori, görög és latin szerzők mellett

francia és olasz munkákat is tanulmányozott, melyeket jogi tárgyú munkái írásánál többször is forrásként felhasznált.

Fabriczy Sámuel 1814-ben Berzeviczy Gergely, a kor egyik jelesebb, nagyműveltségű publicistája, ügyvédjének kérte fel. Ezért Szepeslomnicra költözött. Itt ismerkedett meg François Sulpice Beudant korának híres francia geológusával, akinek kísérője volt a Felső-Magyarországon végzett tudományos célokat szolgáló utazásainál.

Csáky Emánuel gróf főispán Fabriczy Sámuel 1816-ban kinevezte Szepes vármegye aljegyzőjévé, két évvel később, 1818-ban pedig táblabírójává. Fabriczy Sámuel 1828-ban, tekintettel ügyvédi teendői megnövekedésére, lemondott a jegyzőségről. A vármegye közügyeiben (in rebus publicis) azonban továbbra is komoly részt vállalt. Több bizottság tagjává is megválasztották.

Említést érdemel, hogy több, mint két évtizeden keresztül, 1825 és 1847 között, komoly részt vállalt az országgyűlési követeknek adott utasítások kidolgozásában.

Fabriczy Sámuel 1820-ban a tiszai evangélikus egyházkerület főjegyzőjévé, majd 1826-ban a szepesi XIII. város esperességi felügyelőjévé választották.

1841. augusztus 17-én lemondott a főjegyzői hivataláról. Ezt követően Abaúj vármegye táblabírója, majd néhány évvel később, 1847-ben Szepes vármegyének fő táblabírója lett. A vármegyei gyűléseken kiemelkedő jelentőségű kérdésekben is szava döntő befolyással volt. Megjegyezzük, hogy az udvari kancelláriához (Hofkanzlei) intézett több nagy fontosságú felterjesztést, így különösen a felvidéki parasztfelkelés (koleralázadás) idején, Fabriczy Sámuel fogalmazott.

Fabriczy Sámuel 1847. július 5-én a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelőjévé választották meg, ami igen tekintélyes egyházi funkciónak számított. Nem egészen egy esztendővel később, 1848. április 24-én vallás- és közoktatási miniszteri tanácsosnak nevezték ki. Ekkor Budára költözött.

Budai tartózkodása alatt a hazai szellemi és különösen az irodalmi élet jeles képviselőivel, így Bártfay Lászlóval, Szontagh Gusztávval, Toldy Ferencsel, Vörösmarty Mihállyal, Helmeczy Mihállyal, Klauzál Gáborral, Bajza Józseffel, Szemere Pállal és különösen Széchenyi Istvánnal, kivel később is levelezett, rendszeres kapcsolatban volt.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc leverését követően visszatért Lőcsére. Lőcsén ügyvédként működött. Emellett aktív, korában jól ismert és értékelt irodalmi tevékenységet folytatott. 1854-ben a lőcsei evangélikus egyház megválasztotta felügyelőjének.

Felesége Scultéty Mária Izabella volt, akivel 1821. június 19-én kötött házasságot. Felesége 1855. szeptember 1-jén elhunyt. Fia, Fabriczy Gyulai igen fiatalon, egy évvel korábban, 1854-ben hunyt el.

Fabriczy Sámuel szakirodalmi és korában jelentősnek tekinthető szépirodalmi munkásságát viszonylag fiatalon, 1819-ben kezdte. Thaisz András Tudományos Gyűjteményében könyvbírálatokon kívül, több közérdekű nagyobb, hosszabb terjedelmű cikket is írt, többnyire névtelenül, ritkábban F. S. betűk alatt.

Szalay László (1813-1864), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, 1861. december 21-étől egészen haláláig titoknok, írta Fabriczy Sámuelről 1844-ben a Pesti Hírlap hasábjain: „...oly alapos tudományú, mint szerény férfiú; büntetőjogi elemeit alkotmányos nézetek s józan elvek jellemzik; vannak, kiknek hírok nevék nagyobb, mint érdemeik, s vannak ismét mások, kik nagyobb dicsőségre méltók, mint a mennyi jutott nekik; Fabriczy ez utóbbiak közé tartozik”. Nézetünk szerint Szalay László sorai ma is érvényesek Fabriczy Sámuel közéleti és tudományos munkásságának megítélésénél.

Fabriczy Sámuel büntetőjog (ius criminale) területén kifejtett, a XXI. század harmadik évtizedében azonban inkább csak történeti értékkel bíró munkássága ma is figyelmet érdemel. Hazánkban ő kezdeményezte az esküdtszék felállítását, hangsúlyozva külföldi minták figyelembevételének és nem egy esetben követésének szükségességét.

Fabriczy Sámuel főbb munkái

Elementa juris criminalis Hungarici. Leutschoviae (Lőcse), 1819.; Berzeviczy Gergely életírása. Tudományos Gyűjtemény 1822.; Szepes megyéről nemzetgazdasági tekintetben. Leutschoviae (Lőcse), 1823.; Aesthetikai és philológiai eretnokségek. Leutschoviae (Lőcse), 1826.; Manuale procuratorum. Pestini, 1828. (2. kiadás 1835. Pestini és 3. kiadás, 1841. Pestini. (Ezt a munkát 1820-ban írta, melyet többen is lemásolták és tudtán kívül, a szerző említése nélkül kiadták.) A természeti jogról. Társalkodó 1839.; Számos munkája kéziratban maradt fenn. Ezek közül, a teljességre való törekvés nélkül, az alábbiakat említjük meg: A hatalmaskodási perekről való elmélkedés, Állam, egyház s tudomány, A soltszokról, Törvényjavaslat az ősiségről; Über das Recht der Selbstvertheidigung, Über Selbstständigkeit des Charakters, Über den Nutzen des heiligen Abendmahls in Rücksicht auf das Ganze der christlichen Kirche, Über den Umgang mit Leuten von schlechtem Rufe, Über die Befriedigung gerechter Erwartungen, Über den Missbrauch der Satyre, Über die Pflicht nicht unter seinem Stand zu heirathen, Über den Geist des Protestantismus, Charakterbilder von dem ungarischen Landtage zu Pressburg 1811 und 1812, Tagebuch von Szinye-Lipócz 14. Juli bis 31: August 1813. Gemischte Ehen. Über die Freiheit des Willens, Über die griechische, katholische und protestantische Kirche in ihrem Verhältniss zum Fortschritt, Über den Zehent, Der Protestantismus in Ungarn, de recolenda memoria Christi in sacra coena, Systema legislationis criminalis, Compendium historiae civilis, Juramentum episcoporum catholicorum, Sur la destination de l'Avocat, Sur l'union perpetuelle du bonheur et de la vertu, Sur le devoir de contenter les justes altentes d'autrui, Sur l'explication naturelle des miracles, Sur le but de la mort de Jesus, Sur la fermeté de caractère, Magyar-német szók jegyzéke a m. tud. akadémia meghagyásából, Tagebuch einer Reise von der Zips nach Wien im J. 1825., Könyvbirálatok: Tanulmány gróf Széchenyi Istvánnak Világ c. munkájáról (A censura kinyomatását nem engedte meg), Örtel, Was glauben die Juden? Értekezések: Zerstreute Gedanken über die Ilias, Über die Aeneis. Über das befreite Jerusalem von Tasso, Über die Henriade von Voltaire, Über den Oberon von Wieland, Über Campe's Seelenlehre.; Törvénytudománybeli kérdések, 1822. V. Berzeviczy Gergely életírása, VIII. Gondolatok némely állításokról, melyek professor Krug filozofiai munkáiban találatnak, 1823. I. Az esküdtek székéről, VIII. Szepes vármegyének statistikai átnézése nemzetgazdaságbeli szempontból, 1824. V. Az ág. vallású ev. tiszamelléki superintendentiának rövid esmértetése, 1825. II. A rezzentőről és a véle rokonos megfogásokról, 1829. X. Aesthetikai és philológiai eretnokségek), a Társalkodóban apróbb elbeszélések (1834. Ibrahim és Roxolane, 1835. Charité, Lucius Apulejus után, 1837. Charicléa, Heliodor után kivonatban; 1832. A csődítő perekről, A perbeli taksákról, 1834. A vámokról, A birói zálogról, A halálbüntetésekről, Az ősiségről, A birák felelősségéről, 1835.

A történeti jogról, Az itélettiltságról, Az országgyűlési törvényszünetről, 1836. A deportációról, 1839. A felebbvitelről, Az emberi akarat szabadságáról, A részegek vétségeiről, A szabad királyi városok szerkesztéséről, A városok befolyásáról a törvényhozásba, A magyar keresztnevekről, Az urbéri terhek örök ároni megváltásáról, 1841. A megengedő és kötelező törvényről az urbéri kiváltásokra alkalmazva, A papi jószágokról, A házi adónak a nemesség általi fizetéséről, A tisztii ügyész feljebbviteléről büntető perekben, A népnevelésről, 1842. A tanítókról és szülekről, A községekről és a tanítók fizetéséről, 1848. A megyei törvényszéki bírák választásáról), a Figyelmezőben (1837. Szlemenics Pálnak Fenyítő törvényszéki magyar törvényéről, bírálat, 1839. Az új urbér dolgában kijött némely munkákról), az Athenaeumban (1840. Egy tekintet a két kamarai rendszerre, 1842. Egy pár szó a német egyetemek mellett), a Budapesti Híradóban (1846. 399. 400. 402. sz. Mittermaier, Die Mündlichkeit című munkájának ismertetése), a Jelenkorban (1844–1846. sok jeles értekezés s törvényjavaslat: A városi kijelölés s választások; magánrendszer, korteskedés, két kamarai rendszer, ösiség, vallási reversálisok tárgyában, 1847. 464. l. Birói önkény, 43. sz.

Felhasznált irodalom

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái III. Budapest, 1894.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu